

ÚVOD

Vážení čitatelia,

predkladáme vám ďalšie číslo nášho časopisu, v poradí 25., čím otvárame XIII. ročník jeho existencie. V rámci úvodu – nášho pravidelného kalendária, by sme vám radi pripomenuli ďalšie významné výročia narodení slovenských osobností literatúry a kultúry, ktoré zaznamenávame a pripomíname si v prvom polroku roku 2024.

GASPAR FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ – 230. výročie narodenia (1. január 1794 Paludza) – zakladateľ prvého slovenského ochotníckeho divadla. Pochádzal zo šľachtického rodu Fejérpataky. Po dvojročnom štúdiu sa začal venovať knihárstvu. Pôsobil v Levoči, Košiciach, Lučenci, Pešti a vo Viedni. Napokon sa usadil v Liptovskom Mikuláši, kde pôsobil ako knihár a kníhkupec. Sám sa vzdelával a zaradil sa do popredia v národnom hnutí. V roku 1823 zriadil na šírenie osvety Slovenskú požičovaciu bibliotéku a nedeľnú školu. Bol priekopníkom v ochotníckom divadelníctve a v roku 1830 založil prvé obrodenské ochotnícke divadlo, ktoré sa uviedlo hrou Kocúrkovod od Jána Chalupku. Toto divadlo vytvorilo pevnú tradíciu slovenského ochotníctva. Prostredníctvom svojho kníhkupectva kolportoval a šíril slovenskú literatúru na Slovensku, v Čechách a v ďalších slovanských krajinách. V rokoch 1830 až 1853 zostavoval a vydával kalendár Nový i starý vlastenský kalendár a od roku 1842 jeho časopiseckú prílohu Slovenský pozorník, kde uverejňoval informácie o národnom živote. Aktívne sa zapájal, podporoval a sponzoroval slovenské obrodenské hnutie, osobitne štúrovcov a v rokoch 1844 až 1846 bol pokladníkom štúrovského spolku Tatrín.

JANKO ALEXY – 130. výročie narodenia (25. január 1894 Liptovský Mikuláš) – slovenský spisovateľ, maliar, pedagóg a publicista. Patrí k zakladateľským osobnostiam slovenskej výtvarnej moderny a bol organizátorom kultúrneho života. Vzdelanie získal na gymnáziu v Lučenci. Po ukončení gymnázia pracoval ako praktikant v lekárni. Neskôr pokračoval v štúdiu na maliarskej akadémii v Prahe a absolvoval študijný pobyt v Paríži. Pracoval ako profesor kreslenia na gymnáziu v Bratislave a od roku 1927 sa venoval už len umeleckej činnosti. Jeho rozsiahle výtvarné dielo obsahuje okolo 1 300 olejov, pastelov, tempier a kresieb. Maľoval slovenskú prírodu i dedinu, portréty, historické alebo legendárne postavy a udalosti. Veľmi významnou bola tematika Jánošíka a jeho družiny. Popri svojej tvorbe sa venoval aj záchrane historických a kultúrnych pamiatok. Zasadzoval sa za ich rekonštrukciu. Významnou mierou sa pričínil o záchranu Bratislavského hradu. Bol aj literárne činný. Jeho literárna tvorba kotví v osobných zážitkoch z detstva a mladosti, námety čerpal aj zo skúseností z maliarskych potuliek po Slovensku, či z obdobia profesorského povolania: Grétko, Veľká noc, Zlaté dno, Profesor Klopačka, Život nie je majáles, Ondrejko, Dom horí (román o osudoch jeho rodiny), Zabudnutý svet a mnoho ďalších. Je autorom diela Osudy slovenských výtvarníkov, v ktorom zhromaždil životopisné údaje o 74 výtvarných umelcoch. Veľa publikoval svoje články a náhľady v rôznych novinách a časopisoch. Bol držiteľom titulu národný umelec.

LADISLAV MŇAČKO – 105. výročie narodenia (29. január 1919 Valašské Klobouky, Česko) – spisovateľ, prozaik, publicista. Po vyhlásení Slovenského štátu roku 1939 sa pokúsil o útek do ZSSR. Neúspešne sa skončil i jeho pokus o prekročenie nemecko-holandskej hranice, za ktorý bol internovaný v koncentračnom tábore a odtiaľ poslaný na nútené práce do baní pri Essene. Roku 1944 sa mu podarilo ujsť, stal sa členom partizánskej skupiny a napokon brigády Jána Žižku. Tesne pred koncom vojny utrpel ťažké zranenie. Po uzdravení pracoval v redakciách Rudého práva a Pravdy, od roku 1956 ako šéfredaktor Kultúrneho života, v ktorom naplno uvoľnil priestor na odbúravanie dogmatizmu a kultu osobnosti v spoločenskom živote. Po obsadení republiky vojskami Varšavskej zmluvy emigroval do Rakúska. Po novembri 1989 znova nadviazal kontakty so slovenským literárnym životom. Literárna tvorba Ladislava Mňačka je obsahovo intenzívna, i keď doma sa mu podarilo vydať iba tri diela, autobiografické dielo ro-

mán Smrt' sa volá Engelchen, reportáž Oneskorené reportáže, román Ako chutí moc. Ďalšia, väčšia časť tvorby, už vychádza v exile: politické eseje Agresori, dielo Siedma moc s podtitulom Skúsenosti a obžaloba. V Rakúsku Ladislav Mňačko vydal osem prozaických diel a deväť realizovaných filmových scenárov. Prvou slovenskou knihou nakladateľstva Index v Kolíne nad Rýnom bol satirický román Súdruh Münchhausen.

MATEJ BEL – 340. výročie narodenia (22. marec 1684 Očová) – slovenský ekonóm, historik, jazykovedec, teológ a učiteľ. Označovaný za polyhistora a po smrti označovaný prívlastkom Veľká ozdoba Uhorska. Po ukončení základnej školy absolvoval evanjelické lýceum v Banskej Bystrici, gymnázium v Bratislave a Vespréme. Vysokú školu navštevoval v nemeckom Halle, kde študoval teológiu, dejiny, jazyky a prírodné vedy. Po štúdiách pôsobil ako evanjelický farár v Banskej Bystrici a prorektor a rektor tamojšieho gymnázia. V roku 1714 odchádza do Bratislavy kde sa stáva rektorom gymnázia. Bratislava sa stala aj jeho posledným pôsobiskom a tu vrcholí aj jeho vedecká činnosť. Za svoj život napísal mnoho významných historických a vedeckých diel. K najvýznamnejším jednoznačne patrí Posol starého a nového Uhorska a Historicko-zemepisné znalosti o novom Uhorsku, ktorá obsahuje 4. zväzky. Je autorom aj vedeckých prác o poľnohospodárstve. Vydával prvé pravidelné noviny v Uhorsku pod názvom Bratislavské noviny (Nova Posoniensia). Veľkú pozornosť venoval aj slovenskému jazyku, ktorú pretavil do diela Slovensko-česká gramatika. Okrem vedeckých prác skladal básne aj duchovné piesne. Pod jeho vedením sa na školách zriadili nové školské zákony, ktoré sú nadčasové a uplatňujú sa aj v dnešnej dobe. Ako uhorský vlastenec sa angažoval v národnom a kultúrnom živote Slovákov, Maďarov, Nemcov a Rusínov. Sám o sebe napísal, že je lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus – v preklade – jazykom Slováč, národom Uhor a vzdelaním Nemeč. Svojím dielom a vplyvom sa zapísal do európskych dejín. Úcty sa mu dostalo aj na viedenskom cisárskom dvore. Dnes je po ňom pomenovaná univerzita v Banskej Bystrici.

PAVOL HOROV – 110. výročie narodenia (25. máj 1914 Bánovce nad Ondavou) – vlastným menom Pavol Horovčák vstúpil do literárneho života v 40. rokoch. Po vojne pracoval vo vedúcich funkciách v Československom rozhlas v Košiciach a od roku 1951 vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ a vo Zväze slovenských spisovateľov v Bratislave. Potom sa venoval iba literárnej práci. Debutoval básnickou zbierkou Zradné vody spodné, v ktorej zaujal občianske a humanistické stanovisko k ťažkým osudom človeka a trpiaceho ľudstva. Svojou poetikou naznačuje vplyvy Novomeského, ale v zbierke badať i prvky nadrealistickej poézie. V zbierke Nioba matka naša je naznačený antický motív matky z gréckej mytológie, ktorá zošalel nad mŕtvymi synmi. Autor aktualizuje tento motív matky do podoby matky-zeme, matky-krajiny, matky-lásky, matky-domova. K ďalším zbierkam patria Defilé – reflexia na tematiku 2. svetovej vojny, Moje poludnie a Slnce nad nami – motívy budovateľského úsilia, Vysoké letné nebe – motívy domova a rodného kraja, Koráby z Janova – motív cudziny (z básnikovho pobytu v Taliansku, protiklad k zb. Vysoké letné nebe), Ponorná rieka – motív zmeny uhla pohľadu na život po prekonaní ťažkej choroby – priestor rozšírený o sebahodnotenie a sebaopoznanie.

TATRÍN – 180. výročie založenia spolku (26. 08. 1844) – jeden z najznámejších slovenských spolkov. Jeho cieľom bolo všestranne podporovať a zveľaďovať kultúrny život a vzdelanosť na Slovensku, najmä vydávaním a distribúciou kníh v slovenskom jazyku a podporovať slovenských študentov. Tým významne prispel ku kodifikácii spisovného slovenského jazyka. Vznikol na podnet L. Štúra na schôdzi v Liptovskom Mikuláši na evanjelickej fare M. M. Hodžu. Ideový zámer, projekt a návrh organizačnej siete spolku vypracoval L. Štúr. Predsedom sa stal M. M. Hodža, pokladníkom bol G. F. Belopotocký. Prísediacimi (členmi výboru) boli L. Štúr, J. M. Hurban, Ctiboh Zoch a Matej Tučka. Spolok fungoval 4 roky (zanikol v roku 1848).

PhDr. Roman Kvapil, PhD.
šéfredaktor